

XVII muutuva keele päev

TEESID

Tallinna Ülikool

2021

XVII muutuva keele päev

19. novembril 2021

Tallinna Ülikoolis

Konverents toimub Zoomi keskkonnas

2021

Muutuva keele päeva korraldatakse Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli ühistööna.

XVI muutuva keele päev toimub koostöös Eesti-uuringute tippkeskusega (Euroopa Liidu Regionaalarengu Fond) ja uurimisprojektiga PRG341 „Pragmatika grammatika kohal: subjektiivsus ja intersubjektiivsus eesti keele registrites ja tekstiliikides“.

Korraldajad

Reili Argus

Helle Metslang

Ilona Tragel

Karin Zurbuchen

SISUKORD

ÜLDSEKTSIOON

Nõukogude aja mõju eesti eesnimetasutusele

Annika Hussar (Tallinna Ülikool) 5

Laste eesti sihtkeele alusuuringu plaanist

Viivian Jõemets (Haridus- ja Teadusministeerium) ja *Kadri Koreinik* (Haridus- ja Teadusministeerium, Tartu Ülikool) 6

Verbi asendist eesti, läti ja soome tänapäevases ja vanemas kirjakeeles

Aive Mandel (Tartu Ülikool) 7

Keele muut(u)mise mitmemõttelisus

Peep Nemvalts (Tallinna Ülikool) 8

Kuidas on keeleline käitumine aegade jooksul muutunud? Arvamusi eesti inimestega tehtud intervjuudest

Miina Norvik (Tartu Ülikool) ja *Renate Pajusalu* (Tartu Ülikool) 9

TÖÖTUBA: NOORTE (MITMEKEELSE) SUHTLUSE UURIMINE: METODOLOOGILISI JA MUID ASPEKTE

..... 10

Eesti keelt teise keelena omandavate laste eesti keele oskuse areng aasta jooksul

Piret Baird (Tallinna Ülikool), *Reili Argus* (Tallinna Ülikool) ja *Merilyn Meristo* (Tallinna Ülikool) 11

Pragmaatiline lünk eesti-inglise-jaapani Facebooki vestlustes: kasutuspõhine lähenemine

Geidi Kilp (Tallinna Ülikool) 12

Rahvateadusega noortekeelt kogumas

Kadri Koreinik (Haridus- ja Teadusministeerium, Tartu Ülikool), *Aive Mandel* (Tartu Ülikool) ja *Kristiina Praakli* (Tartu Ülikool) 13

Roma keele läti murde verbimorfoloogia muutused läti ja eesti keele mõjul

Anette Ross (Helsingi Ülikool) 14

Inglise omadussõna + eesti nimisõna: ühildumine ja ühildumatus

Anna Verschik (Tallinna Ülikool), *Helin Kask* (Tallinna Ülikool) ja *Daria Bahtina* (University of California) 15

TÖÖTUBA: MUUTUV KEEL – MUUTUVAD NORMINGUD

..... 16

Feministlik keeleuudendus eesti keeles – tõusutendents või *status quo*?

Elisabeth Kaukonen (Tartu Ülikool) 17

Käskiva kõneviisi mitmuse 1. isiku vormi varieerumine <i>Liina Lindström</i> (Tartu Ülikool), <i>Maarja-Liisa Pilvik</i> (Tartu Ülikool) ja <i>Helen Plado</i> (Tartu Ülikool)	18
Language perceptions against the language and norm change of standardized Finnish <i>Henni Pajunen</i> (University of Turku)	19
Kas eesti keelt ähvardaks diglossia? <i>Peeter Päll</i> (Eesti Keele Instituut)	20
Kas sõnade tähendusi on mõistlik normida? Paronüümide näide <i>Lydia Risberg</i> (Eesti Keele Instituut)	21
Põhimõistete defineerimisest <i>Arvi Tavast</i> (Eesti Keele Instituut)	23
TÖÖTUBA: KORONAKOMMUNIKATSIOONI KEEL	24
Vormelid ja väänsõnad rahvalikes koroonateemalistes ühiskõnelustes <i>Mare Kalda</i> (Eesti Kirjandusmuuseum)	25
Millise muutuse tõi eriolukord siltide keelde? <i>Aleks Käämer</i> (Tartu Ülikool)	26
Isik piirangusiltidel <i>Agnes Lea</i> (Tartu Ülikool), <i>Ilona Tragel</i> (Tartu Ülikool) ja <i>Küllli Habicht</i> (Tartu Ülikool)	27
<i>Kardan, et võibolla on miskit kuskilt tulnud ligi. Koroonaviirusele viitamine Eesti hädaabikõnedes</i> <i>Andriela Rääbis</i> (Tartu Ülikool), <i>Tiit Hennoste</i> (Tartu Ülikool), <i>Kirsi Laanesoo</i> (Tartu Ülikool), <i>Andra Rumm</i> (Tartu Ülikool), <i>Piret Kuusk</i> (Tartu Ülikool), <i>Andra Annuka</i> (Tartu Ülikool)	29
Koroonakommunikatsiooni keelest: silt kõneleb <i>Ilona Tragel</i> (Tartu Ülikool) ja <i>Küllli Habicht</i> (Tartu Ülikool) ja <i>Aimi Pikksaar</i> (Tartu Ülikool)	30
Põhjuslikkuse väljendamine piirangusiltidel: hoiame tervist ja vahet seoses pandeemiaga vastavalt valitsuse korraldusele <i>Ilona Tragel</i> (Tartu Ülikool) ja <i>Kairit Tomson</i> (Tartu Ülikool)	31

ÜLDSEKTSIOON

Nõukogude aja mõju eesti eesnimetasutusele

Annika Hussar (Tallinna Ülikool)

Vaatlen oma ettekandes teise maailmasõja järgset aega, kui Eesti ei olnud iseseisev ja oli Nõukogude Liidu osa (1944–1991).

Eestlaste nimekasutust iseloomustab nimede suur ja kiire vaheldumine, palju on kunstlikult loodud nimesid ning uusi nimesid laenatakse kergesti teistest maadest. Ka sõja järel nimede valimisel piiranguid polnud, v.a nimede arv. Nimesid võis panna kuni kaks ning need pidid olema sidekriipsuga ühendatud. Sageli soovitati vanematel tungival kahte nime mitte panna ning teatud perioodidel oli kahe nime panek keelatud (vahetult II maailmasõja järel ja 1980. aastate keskel).

Peale seaduse piirangute oli mõjutatud ka nimevalik – mida vanemad lastele nimeks valisid. Sellesse aega jääb kaks omanimede perioodi. 1950ndatel tulid uuesti moodi omakeelsed nimed, mille kõrgeaeg oli olnud 1930ndatel. Rahvusvaheliste nimede omakeelsed variandid, laennimed muutusid eriti populaarseks 1980ndatel ning seda on tõlgendatud ka vastureaktsioonina venestamise survele.

Kui eestlased on laenanud nimesid väga kergesti ja paljudest keeltest, siis vene nimesid eesti vanemad oma lastele ei ole valinud.

Laste eesti sihtkeele alusuuringu plaanist

Viivian Jõemets (Haridus- ja Teadusministeerium) ja *Kadri Koreinik* ((Haridus- ja Teadusministeerium; Tartu Ülikool)

Haridus- ja teadusministeerium kavandab uuringut, mis on suunatud laste eesti sihtkeele suulise ja kirjaliku kasutuse kogumise, talletamise (korpus), aineastiku analüüsi ja keeleõppe meetodika arendamisele. Teise keele omandamise uurijatel on selles vallas kogemusi, kogitud on eri projektide raames ka üksjagu keeleainestikku. Ettekandega soovime tutvustada alusuuringu ideed ja arutleda erialainimestega uuringu teoreetiliste ja praktiliste küsimuste üle.

Verbi asendist eesti, läti ja soome tänapäevases ja vanemas kirjakeeles

Aive Mandel (Tartu Ülikool)

Tänapäeva eesti kirjakeele sõnajärge eristab naaberkeeltest soome ja läti keelest V2-tendents ehk verbi paiknemine lauses teisel positsioonil. Germaani keeltele omase joonena on seda eesti keeles seostatud eelkõige saksa mõjuga, varasematel sajanditel on V2-järg olnud rootsi keele mõjul omane ka soome kirjakeelele. Läti keelest on samuti viiteid saksapärasele V2-järjele veel 20. sajandi esimestest kümnenditest, arvestades aga sotsiaalsete olude ning keele- ja kultuurikontaktide sarnasust kirjakeele kujunemisel on tähelepanuväärne, et tänaseks on V2-järg omane üksnes eesti, mitte aga läti keelele.

Eesti ja soome (kirja)keele sõnajärjest on mitmeid sünkroonilisi kvantitatiivseid ja ka kontrastiivseid uurimusi, läti keeles seevastu on sõnajärge kvantitatiivselt vähem uuritud ja puuduvad ka kõrvutavad käsitlused. Seetõttu võrdlen ettekandes esmalt korpuseandmete põhjal kolme tänapäevase kirjakeele sõnajärge, piirates seda jaatavate iseseisvate pealausetega, milles V2-tendents on tugevaim. Nähtub, et vaatamata sajandite pikkusele intensiivsele saksa keele mõjule on tänapäeva läti keeles verb teisel positsioonil nii eesti kui ka soome keelest harvem.

Soome V2-järje taandumist saab seletada soome keelele üldiselt omaste tugevamate soomeugriliste joontega võrreldes eesti keelega ning sihipärase germaani mõjude tõrjumisega hiljemalt alates 19. sajandist. Kuidas ja miks on aga vaatamata väga sarnastele kontaktoludele kujunenud erinevaks ka eesti ja läti keele sõnajärg, samas kui nii leksikas kui ka keele struktuuris kohtab hulgaliselt võimalikke saksamõjulisi paralleelarenguid, aitaks selgitada põhjalikum sissevaade 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi keelereformi ning diakrooniline keelekõrvutus. Oma ettekandes teen esmase katse vaadelda, kas läti vanemas kirjakeeles esineb ootuspäraselt sarnaselt eesti ja soome keelele V2-järg, kas ja kuidas avaldub selle joone taandumine eri sajandite tekstides ning arutlen V2-järje läti kirjakeelest kadumise võimalike põhjuste üle. Viimane seostub ühtlasi küsimusega, miks on see keelejoon tänases eesti kirjakeeles nii tugevalt säilinud.

Keele muut(u)mise mitmemõttelisus

Peep Nemvalts (Tallinna Ülikool)

Küsimusepüstituse „Kui keel muutub, siis mis muutub?“ üle saab mõistlikult arutleda pärast selgusele jõudmist, kas küsisõna *kui* tõlgendatakse aja või tingimuse tähenduses. Enne selleni jõudmist tuleb aga selgeks mõelda, kas keel muutub. See kehtib ka vanuserühmiti võrreldes: kas uurime keelt märgisüsteemina või (noorte) keeletarvitust. On oluline mõelda, mida keelesüsteemi kihtide ja tasandite rikkus pakub selgeks suhtluseks ning kuidas neid võimalusi suudetakse kasutada nt kroonviiruse lauslevikust teavitades.

Arutlemaks küsimuse üle „Kuidas vastavad normingud tegelikule keelekasutusele?“ on vaja selgusele jõuda, mis on 'norm', mis 'norming' ja mis 'tegelik keelekasutus'. Siin võiks abiks olla Valter Tauli (1968: 13) tõdemus: „Tüüpiline on väide: teadusliku lingvisti ülesanne ei ole ütelda inimestele kuidas nad peavad tarvitama oma keelt. See ei ole deskriptiivlingvistide ülesanne, kuid see on lingvistilise väljaõppega keelekorralduse spetsialisti ülesanne soovitada, kus võimalik, milliseid vorme tuleb eelistada ja mispärast.“

Enne vastuse otsinguid küsimusele „Kui palju ja kuidas peaks keelekorraldus arvestama muutunud suhtluskanalitega digiajastul?“ peab läbi mõtlema, kas ja kui ühtselt mõistetakse, mis on 'keelekorraldus' ja milleks ning millisena see vajalik on. (Vrd Ereht 2002, Hint 2001, Kerge 2003, Kull 2000, Nemvalts 2016). Muuhulgas oleks kasulik meelde tuletada, et „Keelekorralduse ülesandeks ei ole mitte ette kirjutada norme või otsustada millised väljendid on õiged, vaid püüda näidata ja tõendada milliseid väljendeid tuleb eelistada. Efektiivsus ja õigekeelsus on kaks eri asja, kuid mõlemad kuuluvad keelekorraldusse.“ (Tauli 1968: 18)

Kirjandus

Ereht, Tiiu 2002. Eesti keelekorraldus. Tallinn: EKSA

Hint, Mati 2001. Kellele kuulub eesti keelekorraldus? – Keelekorralduse konverents 18. Ja 19. novembril 1999. Ettekanded. Koostanud Silvi Vare ja Kristiina Ross. Eesti Keele Instituudi Toimetised 8. Tallinn, 126–151.

Kerge, Krista 2003. Eesti kirjakeele mõtteruum. – Emakeele Seltsi aastaraamat 49. Tallinn, 7–22.

Kull, Rein 2000. Kirjakeelest ja selle korraldamisest. – Kirjakeel, oskuskeel ja üldkeel. Tallinn: EKSA

Nemvalts, Peep 2016. Keelekorralduse mõttest. – Sirp. Keele Infoleht 30.09.

Tauli, Valter 1968. Keelekorralduse alused. Stockholm: Eesti Raamat.

Kuidas on keeleline käitumine aegade jooksul muutunud? Arvamusi eesti inimestega tehtud intervjuudest

Miina Norvik (Tartu Ülikool) ja Renate Pajusalu (Tartu Ülikool)

Eestis on viimasel ajal tehtud mitmeid uurimusi eestlaste metakeelelisest teadlikkusest, eelkõige seoses oma keele ja teiste keelte võrdlemise või kooskasutamisega (nt Verschik 2019, Kaivapalu 2010). Oma ettekandes käsitleme keelelise teadlikkuse teist tahku: sotsiopragmaatilist teadlikkust (vt nt Haugh ja Chang 2015) enda ja ümbritsevate inimeste keelelisest käitumisest.

Ettekandes analüüsime eestlaste arvamusi keelelise käitumise muutuste kohta. Oletame, et mõnes keelelise käitumise valdkonnas on sotsiopragmaatiline teadlikkus suurem (nt selles osas, kas on muutunud *sina-* ja *teie*-pöördumiste kasutus), mõnes aga puudub üldse (näiteks selles osas, kui palju kasutatakse tingivat kõneviisi). Samuti märkavad inimesed seda, et nooremad põlvkonnad ei kasuta nii palju murret kui vanemad, või et võõrkeelte oskus erineb põlvkonniti.

Materjal põhineb 32 intervjuul eri vanuses ja eri haridusega eestlastega, ühe vestluse pikkus on pool tundi kuni üks tund. Intervjuude üheks eeskujuks on olnud Soomes läbi viidud projekt „Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa“ (Hippi, Lappalainen ja Nuolijärvi 2020). Küsisime oma intervjuudes otsesõnu, mille poolest erineb vanemate/nooremate põlvkondade keel. Mitmesuguseid muutusi keelelisest käitumisest mainiti ka muude küsimuste vastustes, näiteks nn *korraliku rääkimisega* seoses. Teeme ettekandes ülevaate sellest, milliseid muutusi võib vastuste põhjal tuvastada. Vaatleme nii seda, kui muutust on otsesõnu muutusena nimetatud, kui ka seda, kui muutus ilmneb põlvkondade keelepruugi vastanduses või muul viisil.

Kirjandus

Haugh, Michael and Wei-Lin Melody Chang 2015. Understanding im/politeness across cultures: an interactional approach to raising sociopragmatic awareness. – *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*. vol. 53, no. 4, 389–414.

Hippi, Kaarina; Hanna Lappalainen ja Pirkko Nuolijärvi (toim.) 2020. Suomalaisten kielellistä elämää. *Sata Suomalaista Kielellistä Elämäkertaa-Hankkeen Satoa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kaivapalu, Annekatrin 2010. Metalingvistiline teadlikkus võõrkeelõppes: oma keel võõras peeglis. – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja*, 19, 160–176.

Verschik, Anna 2019. Mitmekeelsus, keelekontaktid ja keeleline teadlikkus. – *Keel ja Kirjandus*, 1–2, 21–38.

TÖÖTUBA: NOORTE (MITMEKEELSE) SUHTLUSE UURIMINE: METODOLOOGILISI JA MUID ASPEKTE

Juhataja *Anna Verschik* (Tallinna Ülikool)

Keelekasutajate eri vanuserühmade võrdluses on laste ja noorte keel kindlasti kõige kiiremini muutuvam keelevariant. Seetõttu näitab just nende rühmade keelekasutuse uurimine muutustendentse ja arengut kõige ilmekamalt.

Töötoa teema hõlmab noorte keelekasutuse uurimise mitmesuguseid aspekte: ainekogu kogumise metodoloogiat (interneti mitmekeelse suhtluse korpuste koostamist, korpuse põhjal disainitud keeletaju eksperimente), keeleõppe tulemuste hindamise eksperimentide kasutatavust ja tulemusi ning keelekontaktidest johtuvat keelemuutust.

Uurimistööd toetavad grantid: „EKKD33 Eesti laste ja noorte mitmekeelse suhtluse keelekogud ja korpused“ ja EKKD3 "Teismeliste keel Eestis (TeKE)".

Eesti keelt teise keelena omandavate laste eesti keele oskuse areng aasta jooksul

Piret Baird (Tallinna Ülikool), *Reili Argus* (Tallinna Ülikool) ja *Merilyn Meristo* (Tallinna Ülikool)

Teise keele omandamist käsitlevates uuringutes (De Wilde *et al.* 2021, Jia ja Fuse 2007, Unsworth *et al.* 2014) on leitud, et keeleomandamine on edukam, mida rohkem õppija keele sisendit saab (ka kumulatiivselt). Erineva keeletasemega (ehk erineval hulgal keelelist sisendit saanud) õppijad on aga mitmekeelse klassi igapäevane tegelikkus. Uuringud on näidanud, et õppe vähene diferentseeritus võib mõjutada eelkõige n-õ paremal stardipositsioonil olevaid õppijaid (vt Naka 2018, Subban 2006).

Uuringu eesmärk on teha kindlaks, kuidas erineb õppeaasta alguses kahe erineva keeleoskusega laste grupi eesti keele oskus õppeaasta lõpuks, kui õpetajate hinnangul eri keeleoskustasemega õppijaid õpetati kõiki ühtviisi ehk õpet diferentseerimata. Lisaks on ettekandel meetodilist laadi eesmärk katsetada grammatiliste kategooriate omandamise testimisvahendit.

Programmi „Professionaalne eestikeelne õpetaja mitmekeelses klassis“ raames 2020. aastal eesti keelt õppima asunud 7-9aastaste laste hulgast valis iga õpetaja hindamiseks kaks erineva stardipositsiooniga last. Kokku 35 lapse keelelist arengut hindasid õpetajad (18) selleks välja töötatud küsimustikuga. Üldise suhtlusoskuse kõrval kasutati lapse grammatiliste oskuste hindamiseks EKI õpetaja tööriistadena loodud eelA1-taseme grammatiliste kategooriate loendit.

Peamiste tulemustena selgus, et grammatilistest kategooriatest mõistavad vaadeldud lapsed kõiki eelA1-taseme kategooriaid ja vorme. Kasutada oskavad lapsed aga üksikuid vorme. Kaht laste gruppi võrreldes selgus, et õppeaasta jooksul on märkimisväärselt arenenud nende laste keeleoskus, kes aasta alguses eesti keelt üldse ei rääkinud, sama ei saa aga öelda nende laste kohta, kes juba rääkisid eesti keelt. Nende keelelised oskused ei erinenud üheski vaadeldud kategoorias oluliselt nõrgema stardipositsiooniga laste omadest.

Hindamisvahendi tõhusust silmas pidades selgus, et kasutatud vahend sobis väga hästi laste omandatud grammatiliste kategooriate mõistmisoskuse kindlakstegemiseks, kuid ei andnud tulemusi fraasitüüpide ja tegusõnavormide kasutusoskuse hindamisel.

Kirjandus

De Wilde, V., Brysbaert, M., & Eyckmans, J. 2021. Formal versus informal L2 learning: how do individual differences and word-related variables influence French and English L2 vocabulary learning in Dutch-speaking children? – *Studies in Second Language Acquisition*, 1–25.

Jia, G., & Fuse, A. 2007. Acquisition of English grammatical morphology by native Mandarin-speaking children and adolescents: Age-related differences. – *Journal of Speech and Language Hearing Research* 50(5), 1280–1299.

Naka, L. Differentiated Instruction as the Main Tool in EFL Learning Enhancement. – *International Journal of Sciences: Basic and Applied Research (IJSBAR)*.

Subban, P. 2006. Differentiated instruction: A research basis. – *International education journal*, 7(7), 935–947.

Unsworth, S., Argyri, F., Cornips, L., Hulk, A., Sorace, A., & Tsimpli, I. 2014. The role of age of onset and input in early child bilingualism in Greek and Dutch. – *Applied Psycholinguistics*, 35(4), 765–805.

Pragmaatiline lünk eesti-inglise-jaapani Facebooki vestlustes: kasutuspõhine lähenemine

Geidi Kilp (Tallinna Ülikool)

Uurimus keskendub pragmaatilisele lüngale eesti-inglise-jaapani mitmekeelses suhtluses Facebookis, toetudes kasutuspõhisele lähenemisele kontaktidest johtuvatele muutustele (Backus 2015). Kui leksikaalne lünk viitab sellele, et teises keeles puudub sõnaline vaste, siis pragmaatiline lünk (Verschik 2010) tekib siis, kui keelekasutaja tunneb vajadust väljendada midagi (näiteks viisakustasemeteh vahet, suhtumist), mida teises keeles ei väljendata. Eesmärk on välja selgitada, milliseid elemente kasutatakse pragmaatiliste lünkade tõttu.

Eesti-inglise-jaapani kolmekeelne suhtlus on suhteliselt uus nähtus, mis on levima hakanud nii jaapanikeelse meedia populaarsuse kui Facebooki laialdase kasutuse tõttu. Kasutan materjali 2015. aastast 2021. aastani (Kilp 2021 andmestik, täiendatud), kus on 7 keelejuhti ja 50 vestlust, mille hulgas on 14 681 sõnet. Materjali analüüs on kvalitatiivne.

Esmased tulemused näitavad, et kasutatavad elemendid on seotud viisakusväljendite ja viisakate isikuviidetega, lisaks kõnekeele grammatikas fraasid, ja ka metalingvistilised vestlused lünkadega seoses (lauselõpupartiklid ja registrid). Pragmaatiline lünk võib põhjustada nii sõnade kui ka fraaside sisestust, lisaks võib tagajärjeks olla koodivaheldus.

Kirjandus

Backus, Ad 2015. A usage-based approach to code-switching: a need to reconcile structure and function. In Gerald Stell, & Kofi Yakpo (Eds.) *Code-switching between structural and sociolinguistic perspectives*, 19–37. Berlin: Mouton de Gruyter.

Kilp, Geidi 2021. Code-copying in Estonian-English-Japanese Facebook Communication: a Usage-Based Approach. In Anna Verschik (Ed.) *Acta Humaniora: Multilingual Practices in the Baltic States*.

Verschik, Anna 2010. Ethnolect debate: Evidence from Jewish Lithuanian. – *International Journal of Multilingualism* 7 (4), 285–305.

Rahvateadusega noortekeelt kogumas

Kadri Koreinik (Haridus- ja Teadusministeerium; Tartu Ülikool), *Aive Mandel* (Tartu Ülikool) ja *Kristiina Praakli* (Tartu Ülikool)

Ehkki sotsiolingvistika interaktsionismist tõukuv lähenemine on variatsioonistlikust sotsiolingvistikast enam tähelepanu pööranud (sotsiaalsetele) tähendustele, on keele varieeruvus mõlema koolkonna jaoks ennekõike ühiskondliku struktuuri peegeldus (Eckert 2012). Nüüdisaegne ühiskond ja tehnoloogia pakuvad uurijatele hea võimaluse koguda ja talletada eeskätt noorte keelekasutust, sest nende suhtlus on vanematest põlvkondadest enam meediarakendustesse kolinud. Ettekandes arutletakse, miks ja kuidas rahvateaduse abil koguda keeleandmeid ning kuidas neid tõlgendada. Ettekanne põhineb projektis „Teismeliste keel Eesti“ (TeKE) kogutud andmetel.

Roma keele läti murde verbimorfoloogia muutused läti ja eesti keele mõjul

Anette Ross (Helsingi Ülikool)

Roma keel on Eesti vähemuskeel, mille kõnelejaskond on kuni 1000 inimest ja mida on siin räägitud alates 16. sajandist. Pärast Teist maailmasõda, kui roma kogukond kannatas suuri inimkaotusi, jäi ka roma keele ja kultuuri uurimine tagaplaanile. Muuhulgas jäid varju enne sõda kogutud romakeelsed tekstid. Selle ettekande eesmärk on näidata roma keele läti murde verbimorfoloogia muutusi 1930ndatel ja 40ndate alguses kogutud allikate põhjal ning võrrelda neid praeguse Eestis kõneldava roma keele läti murdega.

Põhitähelepanu on verbimorfoloogial ja verbi eesliidete ning ühendverbide abimäärsõnade kasutusel. Eestis elavate roma keele läti murde kõnelejad räägivad üha rohkem vene ja eesti keelt ning vähem läti keelt, mis kajastub ka roma keeles toimuvates muutustes. 20. sajandi andmed pärinevad Paul Ariste kogudest „Zingarica” Eesti Kultuuriloolises Arhiivis ja „Mustlase 1”, „Mustlase 2” Eesti Rahvaluule Arhiivis ning Läti Rahvaluule Arhiivi Jānis Leimanise kogus. Eesti allikad on kogutud peamiselt läti romadelt Tartu ümbruses, Läti keelematerjal on läti romade Kuramaa murrakus. Tänapäevase keelekasutuse võrdlusmaterjal on kogutud välitöödel (2019–2021), mis on läbi viidud Helsingi Ülikooli projekti „Roma keele murded Läänemere piirkonnas” (2013–2017) ja “Roma keele suhtlusstrateegiad argivestluses Eesti näitel” (2019–2023) raames.

Inglise omadussõna + eesti nimisõna: ühildumine ja ühildumatus

Anna Verschik (Tallinna Ülikool), Helin Kask (Tallinna Ülikool) ja Daria Bahtina (University of California)

Ettekanne keskendub segaфраasi “inglise omadussõna + eesti nimisõna” tajumisele. Formaalselt seisukohalt peaks inglise omadussõna ühilduma eesti nimisõnaga, kui see haakub eesti omadussõna muuttüübiga, nagu näites (1).

- (1) *cooli-d*   *päikseka-d*
      cool-PL   sunglass-PL

Siiski ei ole see alati nii, vt näide (2), kus omadussõna ei ühildu nimisõnaga, kuigi teoorias oleks ühildumine võimalik (Kask 2019).

- (2) *superhot*   *kontsa-king-i*
      superhot   heel-shoe-PART.PL

Oletatavasti mängivad rolli muud tegurid ning ühildumise/ühildumatuse taju (võimalikkus/võimatus) erineb eri kõnelejatel.

Et selgitada, kuidas ühildumist/ühildumatust tajutakse, tehti eksperiment, milles eesti keelt esimese keelena kõnelejad pidid hindama tegelike ja konstrueeritud lausete vastuvõetavust Likerti skaalal (1-st 5-ni). Osalejad vastasid ka biograafilistele küsimustele. Küsimustikule vastas ligi 400 inimest. Selgus, et tegelike ja konstrueeritud lausete hinnangute vahel ei olnud olulist vahet. Vastuvõetavus (nii ühildumise kui ka ühildumatuse osas) on tugevas korrelatsioonis vanusega ning mõnevõrra ka inglise keele oskuse ja kasutamise sagedusega (Bahtina, Kask, Verschik 2021).

Kirjandus

Bahtina, Daria; Kask, Helin; Verschik, Anna 2021. English adjectives and Estonian nouns: Looking for agreement? – *Frontiers in Psychology*, 12, 1–14, doi: 10.3389/fpsyg.2021.735232.
Kask, Helin 2019. To agree or not to agree? English adjectives in Estonian-English bilingual blogs and vlogs. – *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri – Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics*, 10 (2), 85–123.

TÖÖTUBA: MUUTUV KEEL – MUUTUVAD NORMINGUD

Juhatajad *Arvi Tavast* (Eesti Keele Instituut) ja *Liina Lindström* (Tartu Ülikool)

Norming saab keelemuutustele reageerida kolmel võimalikul viisil: seda muudetakse kohe, muudetakse (palju) hiljem või ei muudetagi. Kõigil juhtudel on võimalik, aga eriti viimase variandi puhul ka vajalik lisada norminguallikatesse täiendavaid selgitusi ja soovitusi. Töötoa eesmärgid on

- edendada teoreetilist mõtet normimise ja konkreetsete normingute teemal
- koondada ja tagant tõugata sellealaseid empiirilisi uuringuid
- saada praktilisi teadmisi norminguallikate koostamiseks.

Ootame ettekandeid valminud või käimasolevate empiiriliste uuringute kohta, mujal tehtud uuringute ülevaateid, normimise ja konkreetsete normingute teoreetiliste aluste käsitlusi, hüpoteeside püstitusi, tulevikuvisionone näiteks järgmistel teemadel:

- Kuidas vastavad normingud tegelikule keelekasutusele?
- Millised keelevaldkondi on võimalik ja/või mõistlik normida?
- Kuidas mõjutavad keelt muutuvad sotsiaalsed normid?
- Millised normingud valmistavad tänapäeva keelekasutajale enim probleeme? Mis aspektist?
- Kuidas keelekasutajad suhtuvad eksimustesse normingute vastu?

Kui palju ja kuidas peaks keelekorraldus arvestama muutunud suhtluskanalitega digiajastul?

Feministlik keeleuendus eesti keeles – tõusutendents või *status quo*?

Elisabeth Kaukonen (Tartu Ülikool)

Keel kui peamine suhtlusvahend peidab endas mitmesuguseid soostereotüüpe ja soolist kallutatust. Feministid ja feministlikud lingvistid on tähelepanu juhtinud geneerilistele meessugu väljendavatele vormidele keeltes, näiteks *mees*-lõpulised liitsõnad, millega osutatakse nii naissoost kui ka meessoost tegijale ning mille kasutus tugevdab feministide sõnul arusaama, et mees on ühiskonnas standard, millegi tähendusalus, samal ajal kui naine on erandlik ja markeeritud (Cooper 1990: 17). Paljudes keeltes on seesuguse seksistliku keelekasutuse vähendamiseks kanda kinnitanud nn feministlik keelereform – võtta kasutusele rohkem naissoosõnu, teha keelt sooneutraalsemaks, parandada sugudevahelisi suhteid ja seeläbi muuta naissugu ühiskonnas rohkem nähtavaks (Pauwels 2003; Hellinger, Bußmann 2001).

Ettekandes räägin feministliku keeleteaduse põhiseisukohtade ja feministliku keelereformi taustal, kas ja mil moel levib keeleuendus ka eesti keeles. Lähtudes eri aastate veebikorpuste (1990–2008, 2013, 2017 ja 2019) põhjal tehtud miniuurimusest, püüan leida vastused küsimustele, kui palju on eesti keeles kasutusel *naine*-lõpulisli liitsõnu, millistele semantilistele kategooriatele korpustes esinevad sooliitega sõnad osutavad, kas ja kui palju on naissooliitega sõnade kasutus aastate jooksul muutunud ning kas saab väita, et võrdõiguslikumaks muutuvat ühiskonda, sh naiste tegutsemist rohkematel ametitel väljendab ka keelekasutus. Samuti soovin ettekandega algetada arutelu, kas eesti keel vajaks rohkem naissugu väljendavaid sõnu, eesotsas ametinimetusi, ja mis oleks eesti keele feminiseerimise poolt- ja vastuargumendid.

Kirjandus

Cooper, Robert 1990. *Language planning and social change*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hellinger, Marlis, Hadumod Bußmann 2001. *The linguistic representation of women and men – Gender Across Languages vol I*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1–26.

Pauwels, Anne 2003. *Linguistic sexism and feminist linguistic activism – The Handbook of Language and Gender*. Ed. by Janet Holmes, Miriam Meyerhoff. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 550–570 .

Käskiva kõneviisi mitmuse 1. isiku vormi varieerumine

Liina Lindström (Tartu Ülikool), *Maarja-Liisa Pilvik* (Tartu Ülikool) ja *Helen Plado* (Tartu Ülikool)

Tänapäeval leiab eesti keeles käskiva kõneviisi eitava kõne ehk keeldkõne mitmuse 1. isiku vormide hulgas ohtralt varieerumist. Osa varieerumist on jõudnud ka eesti kirjakeele normi kajastavasse “Eesti keele käsiraamatusse” (2020), kus keeldkõne vormidena esitatakse *ärgem elagem ~ ärme ela(me)* (EKK 2020: 258). Seejuures peetakse kõnekeelseks vorme, kus põhiverbile pöördelõppu ei liitu (nt *ärme ela*) (*ibid.* 413).

Kuigi keeldkõne 1. isiku vormi muutust on üritatud taunida ja võõrapäraseks pidada (viimati nt Klaus 2021), on see siiski tänapäeva tekstides siiski üha valdavamaks saanud. Näiteks eesti keele veebikorpuses (2019) oli vormi *ärme* või *ärgem* sisaldavas juhuvalimis vahekorrad enam-vähem võrdsed: *ärgem* 48% (2407) ja *ärme* 52% (2593 lauset). Suulist kõnet sisaldavas spontaanse kõne foneetilises korpuses ei esinenud *ärgem*-varianti aga üldse, *ärme* esines 17 korral. Lisaks varieerub põhiverbi vorm, näiteks spontaanse kõne foneetilises korpuses esines koos vormiga *ärme* 14 juhul põhiverb ilma lõputa (nt *ärme nimesid nimeta*), 3 juhul *me*-lõpuline (*ärme teeme sellest suurt välja*). Veebitekstides tuleb aga esile veelgi kirjum pilt: näiteks esinevad kombinatsioonid *ärme* + *-gem* (*ärme lahmigem*), *ärgem* + mitmuse 2. pöörde vorm (nt *ärgem mõistke hukka*), *ärgem* + 1pl vorm (*ärgem unustame*), *ärgem* + lõputa vorm (*ärgem taandarene*). Ilmselt osutab selline varieerumine käimasolevale keelemuutusele.

Ettekandes vaatleme *ärme ~ ärgem* variantide vahekorda erinevates eesti keele korpustes, põhiverbi vormi (*ärme elame ~ ela*) ja sagedasemaid verbe, mis põhiverbina esinevad. Eesmärk on vaadata, mil määral erineb keeldkõne mitmuse 1. pöörde vormi kasutus toimetatud ja toimetamata tekstides, kirjeldada keelemuutust ajas ning leida selle võimalikke põhjusi; samuti selgitada välja vormi valikut mõjutavad tegurid tänapäeva keeles.

Kirjandus

EKK = Ereht Mati, Tiiu Ereht, Kristiina Ross 2020. Eesti keele käsiraamat. Tallinn: Eesti Keele Instituut, EKSA.

Klaus, Väino 2021. Inglispärase grammatika pealetung. – Sirp 26.02.

Language perceptions against the language and norm change of standardized Finnish

Henni Pajunen (University of Turku)

Although the written Finnish is well standardized, its grammar has norms which modern language planners and linguists see as problematic. One of these is the orthographic norm of *OittA*- and *OttA*-verbs. The norm's form is perceived as cumbersome, and the norm is often not used in spoken language. However, language professionals are reluctant to change the norm. This paper explains, through the case study of the orthographic norm of the *OittA*- and *OttA*-verbs, why the standardized written Finnish and its norms are not prone to change and what kind language perceptions are in the background of this standpoint.

The study is based on a survey about language norms aimed at Finnish language experts and professionals, and it analyzes the metalanguage used in the answers to the survey's open-ended question. The study of metalanguage reveals latent cultural beliefs, values, and perceptions of language shared by language users and the language community, and this paper focuses on mapping the language perceptions of language professionals. The method used is theory-driven content analysis. The analysis begins with a data-driven approach and in the end combines with previous linguistic theories of language. The research perspective is folk linguistic, and the theoretical background draws on previous Fennistic research on language planning and language ideologies.

Preliminary analysis reveals that the language perceptions are heavily formalistic, monologic, and normative.

Kas eesti keelt ähvardaks diglossia?

Peeter Päll (Eesti Keele Instituut)

Diglossia on olukord, kus üks keelekollektiiv kasutab kahte, sageli võistlevat keelekuju. Neist üks on tihti puristlik või konservatiivne, nõ kõrgstiili keel, teine aga üldisemalt tarvitav ja elaval keelel rajanev, aga hinnangult madalstiili keel. Termin ise tuli enam käibele „kreeka keele küsimust“ ehk *katharévoussa* ja *dimotikí* vastasseisu lahendades. See vihane tüli kestis poolteist sajandit ja oli väga politiseeritud. Diglossia näidetena on nimetatud veel araabia klassikalist kirjakeelt vastandina araabia kõneldud keelekujudetele, hiina ametlikku kirjakeelt vastandina piirkonnakeeltele ja kõmri keele kirjalikku ja kõneldud kuju.

Ettekandes püütakse teiste keeltega võrdlemisele tuginedes arutleda, mil määral on eesti keele puhul varem võinud ilmnedä diglossialaadset olukorda (nt Aaviku keeleuuendus vs. Veski keelekorraldus, 1960ndate–1970ndate tardumus vs. morfoloogiareformid 1980ndatel) ja kui aktuaalne võiks see olla praegu.

Kas sõnade tähendusi on mõistlik normida? Paronüümide näide

Lydia Risberg (Eesti Keele Instituut)

Eesti kirjakeeles normitakse ortograafiat ja morfoloogiat, üldkeeles sõnade tähendusi enamasti ei normita (Viks 1985: 72; vt ka L. Raadik 2020). Üheks näiteks, kus sõnatähendusi siiski norminguna võetakse või tajutakse, on paronüümid – kujult lähedased, aga tähenduselt erinevad sõnad (ÜS 2021), nagu sõnapaarid *asine–asjalik*, *enne–ennem*, *juhis–juhend*, *osundama–osutama* jpt. Paronüümiat ei ole aga maailma keeleteaduses seni kuigivõrd uuritud (Patekar 2017: 163; Storjohann 2019: 1), Eestiski on koostatud vaid loendeid, sealjuures sisaldavad need suuresti oskuskeeles sõnu (nt Plado, Mandra 2008). Seepärast ei ole võimalik öelda, kui palju paronüümipesi eesti keeles tegelikult on.

Sajanditaguse keelearenduse ajal, kui ühtset eesti kirjakeelt rangete võtetega kujundati (Kerge 2012), muuhulgas selleks, et täita kirjakeeles olevaid lünki, loodi keelde ohtralt paronüüme (Erelt 2002: 79). Samuti hakati siis kunstlikult eristama üldkeeles sarnaste sõnade tähendusi (nt Palmeos 1974). J. V. Veski seisukoht ilmestab sajanditagust lähenemist: „[K]as on mõtet eesti keele sõnu tähendusvarjundite poolest eristada või mitte? Sellele küsimusele annab meie senine keelearendus kindlasti jaatava vastuse, nagu seda õigustabki meie keele varjundamise ja tühikute täitmise tarvidus.” (Veski 1958 [1929]: 129) Tol ajal kas ei teatud või ei osatud arvestada seda, et keelepsühholoogiliselt on sarnases kontekstis esinevaid kujult ja tähenduselt lähedasi sõnu keeruline eristada; tänapäeval aga tuleks seda arvestada (Storjohann 2019).

Teine probleem on, et õigekeelsussõnaraamatu (ÕS) infot on aja jooksul hakatud pidama üldtunnustatud teadmiseks, ometi on iga ÕS olnud oma koostajate nägu (Erelt 2001: 173). Nii on ÕSi jõudnud sõnatähenduste (kunstliku) eristuste taga autor või autorid, mitte tegelik keelekasutus. Nagu on öelnud Mati Hint (1978: 854): „Rahvas [poleks] ühes keelemurdes iialgi loonud sellise ulatusega paronüümiat, mille on sünnitanud teadlik keelearendus.” Kui 20. sajandil domineeris mõtteviis, et norming antakse ülalt alla kasutajale ette, siis 21. sajandil on vastupidi mõistlik vaadata, mis on objektiivses keelenormis kinnistunud ja mis mitte. Seda toetab kasutuspõhine keeleteooria (vt Diessel 2017).

Kas keel on ammuste tähendusnormingute järel muutunud või püsinud muutumatuna? Keskendun ettekandes üldkeeles sõnadele, tutvustades ka mõne paronüümipesa kasutusanalüüsi tulemusi (vt Risberg, Langemets 2021). Samuti arutlen selle üle, kellel sünonüümsete paronüümide tähenduste eristamist tänapäeval vaja on: kas keelekasutajal, keelekorraldajal ja/või kooliõpetusel.

Kirjandus

Diessel, Holger 2017. Usage-based linguistics. – Oxford Research Encyclopedia of Linguistics. Toim Mark Aronoff. New York: Oxford University Press.

<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.013.363>.

Erelt, Tiiu 2001. Uus normatiivne kirjakeele sõnaraamat. – Keelekorralduse konverents 18. ja 19. novembril 1999. Ettekanded. Koost Silvi Vare, Kristiina Ross. (Eesti Keele Instituudi toimetised 8.) Tallinn: [Eesti Keele Sihtasutus], 164–178.

Erelt, Tiiu 2002. Eesti keelekorraldus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Hint, Mati 1978. Keelekorralduse küsimärgid. – Looming, 4, 673–685; 5, 844–863.

Kerge, Krista 2012. Keelekorralduse põhimõtted. – Postimees 30. IX.

Palmeos, Paula 1974. Partiklitest *järele*, *järel* ja *järgi* eesti kirjakeeles. – Centum. J. V. Veski 100. sünniaastapäevaks: artiklite kogumik. Toim Heino Ahven. Tallinn: Valgus, 136–140.

Patekar, Jakob 2017. Odnos norme i uzusa na primjeru paronima. – Rasprave Instituta za

- Hrvatski Jezik i Jezikoslovlje, kd 43, 1, 163–179. [Horvaadi keelest tõlkinud Rauno Alliksaar.]
- Plado, Helen; Mandra, Katrin 2008. Väike paronüümisõnastik. Toim Tiina Paet. Tartu: Keelehooldakeskus.
- Raadik, Lydia 2020. Sõnatähenduste normimisest eesti keelekorralduses verbi vabandama näitel. – Keel ja Kirjandus 10, 853–874.
- Risberg, Lydia; Langemets, Margit 2021. Paronüümide probleem eesti keeles. – Keel ja Kirjandus, 10, 903–926.
- Storjohann, Petra 2019. Einleitung: Paronyme empirisch neu beleuchtet. – Deutsche Sprache, kd 47, 1, 1–11. <https://doi.org/10.37307/j.1868-775X.2019.01.02>.
- Veski, Johannes Voldemar 1958 [1929]. Sidesõnade *ja* ja *ning* asjus. – Johannes Voldemar Veski keelelisi töid. Eesti NSV TA Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Viks, Ülle 1985. Sõnaseiku. – Kirjakeele teataja 1979–1983. Koostanud Tiiu Erelt, Henn Saari. Tallinn: Valgus, 66–72.
- ÜS 2021 = Eesti Keele Instituudi ühendsõnastik 2021. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb. <https://sonaveeb.ee>

Põhimõistete defineerimisest

Arvi Tavast (Eesti Keele Instituut)

Kui räägime keelest ja selle väljendusvahenditest, siis kas meil on või võiks olla ühine seisukoht, mis asi see on, millest me räägime? Voltaire on sarnasel teemal diskuteerides kirjutanud, et kahtlemine pole meeldiv seisund, aga kindlustunne on naeruväärne. Muidugi, maailm ongi keeruline, ei mahu ilusatesse kandilistesse kastidesse ilma liigselt lihtsustamata, ja ka meie senised teadmised tema kohta pole kindlasti ammendavad. Seetõttu on mõningane ebakindlus või isegi kognitiivne dissonants keelealal vältimatu. Ent produktiivne pole ka põhimõistete erineval defineerimisel põhinev süstemaatiline möödarääkimine.

Näiteks kokku-lahkukirjutuse pidamine õigekirjaküsimuseks eeldab, et on olemas miski, mida saab kirjutada nii kokku kui ka lahku, samas teadaolevates keelekirjeldustes midagi sellist ei leidu. Lahkukirjutatavaid asju nimetatakse fraasideks, kokkukirjutatavaid (liit)sõnadeks, ja üleminekut nende vahel sõnamoodustuseks. See kirjeldus ei sobi kokku ortograafia vaikiva eeldusega, et liitsõna ja fraas on üks ja seesama keelend kahe võimaliku kirjapildiga, mille vahelist valikut on võimalik normida. Kahtluse kohti on veel, näiteks üldnime-pärisnime eristuse ja algustäheortograafia vahel, samuti keele muudel tasanditel. Isegi metadiskursuses – ühest küljest mainitakse (eriti oskus-)keele normimise kesksete eesmärkide hulgas täpse mõistetavuse või selguse tagamist, teisest küljest on hästi teada, et loomuliku keele mõistmine ei saa kunagi olla täpne.

Kas selliste möödarääkimisvõimaluste kõrvaldamine eelduste ja definitsioonide kokkuleppimise teel on vajalik või isegi võimalik? Sihtrühma mõttes teeme vahet valdkonna teadlasele mõeldud teoreetilise käsitluse ja tavalugejale mõeldud teatmiku vahel. Kui palju oleks kummaski mõtet käsitletava objekti paikasaamisega tegeleda, nii et lugeja seda osa vahele ei jäta, vaid et see tõepoolest möödarääkimisi vähendada aitaks? Kuna töötoas võib osaleda mõlema sihtrühma esindajaid, loodan arutelust saada praktilisi juhiseid kummagi sissejuhatuse kirjutamiseks.

TÖÖTUBA: KORROONAKOMMUNIKATSIOONI KEEL

Juhatajad *Ilona Tragel* (Tartu Ülikool) ja *Küllli Habicht* (Tartu Ülikool)

Jagame kõik praegu diskursust, mis lühikese ajaga on muutnud meie maailmapilti. Koroonakommunikatsioon Eesti ühiskonnas on hõlmanud sõnumeid totaalset suletusest kuni vaksineerimise turvalisuses veenmiseni. Kutsumegi keeleteadlasi kajastama selle kommunikatsiooni keelekasutust. Oodatud on keele eri tasandite (sõnavara, vormid, konstruktsioonid, tekst) üksuste käsitlused asjakohaste teoreetiliste vahendite ja meetoditega (vt märksõnad).

Teemakäsitlus ei pea olema pelgalt eesti keelele keskendunud, ootame ka interdistsiplinaarset vaatenurka ja keeli võrdlevate uurimuste esitlusi.

Märksõnu:

- kommunikatsiooniteooria, semiootika, keelepoliitika;
- keelemaastikud, tekstianalüüs, kõneaktiteooria, viisakusteooriad;
- morfosüntaks, semantika, pragmaatika;
- kausatiivsus, modaalsus, interpersonaalsus/intersubjektiivsus.

Kirjandus

Austin, John Langshaw 2018. Kuidas teha sõnadega asju. Tallinn: TLÜ Kirjastus [Austin, J. L. 1962). How to Do Things with Words. Oxford University Press].

Brown, P., & Levinson, S. 1987. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge University Press.

Vormelid ja väänsõnad rahvalikes koroonateemalistes ühiskõnelustes

Mare Kalda (Eesti Kirjandusmuuseum)

Folkloristid on nii kohalikes kultuurides kui ka rahvusvaheliselt koroonaviiruse leviku algusest peale jälginud ja kogunud pandeemiafolkloori ilminguid. Nende seas on hulgaliselt sotsiaalmeedia kaudu leviva elavaima ja mitmekülgseima žanri – internetimeemide näiteid, kuid leidub temaatilist rohujuuresandit luulet, kogemuslugusid, kuulujutte, rahvaravi soovitusi, videoparoodiaid, samuti lühikesi ütlushi – vanasõnu, kalambuure, hüüdnimeloomet, eetilist ja/või poliitilist ebakorrektsid ekspressiivseid keelendeid.

Ettekandes antakse ülevaade digitaalse osalusvaatluse teel saadud ainekust (peamiselt Facebookis ja Perekooli pandeemiafoorumis), eriti keelenäidetest, mis toimivad ja levivad vormelitenä – st püsivate, eri kontekstides taasaktualiseeruvate sõnaühendite või kinnisväljenditena (näiteks „koroona on tulnud, et jääda“). Rahvalikus koroonakõneluses kohtame ka moonutatud sõnakujusid, mida võiks nende sõnamängulise iseloomu alusel liigitada kalambuurideks, ent käesolevas kontekstis olen selliseid keelendeid nimetanud väänsõnadeks (näiteks 'koroova', 'koovid', 'antivaxxer'). Kui vormelite hulgas ringlevad koos rahvalikega nii ametlikust meditsiinilisest kui ka poliitilisest diskursusest pärinevad väljendid, siis väänsõnad on puhtalt folkloorne saadus.

Millise muutuse tõi eriolukord siltide keelde?

Aleks Käämer (Tartu Ülikool)

Ettekanne põhineb bakalaureusetööl, milles uurisin eriolukorra piirangusiltidel esinenud pöördumisi ja soove eesmärgiga selgitada nende kasutamise põhjust. Probleemipüstitus lähtub esialgsest vaatlusest, mille järgi ei erine eriolukorra siltide propositsioon tavadiskursuse ukseildi omast (kui põhjust pole sõnastatud, peab see olema implikatuurne), aga selle väljendus on külluslikum või erinev. Uurimus põhineb minikorpusel, kus on 315 silti. Materjal on kogutud 2020. aasta eriolukorra ajal. Töös olen kasutanud žanrianalüüsi (Swales 1990), kommunikatsiooniakti teooriat (Jakobson 2012), kõnetegude teooriat (Austin 2018) ja (viirus)diskursuse analüüsi (Hua 2021).

Tulemused näitavad, et pöördumise ja soovi vormeleid kasutatakse 55%-l siltidest. Žanrianalüüsist selgub, et siltidel on kindel struktuur. See tähendab, et eriolukorra siltidel ei ole vormelite kasutamine mitte lihtsalt tavapärane, vaid eriolukorrasildile kui žanrile omane. Pöördumiste ja soovide kasutamine on kommunikatiivne funktsioon, millega tõstetakse esile suhtluse osalisi. Osaliste rõhutamine on tähtis selleks, et luua sildil harjumuspärast näost näkku suhtlemist imiteerivat interpersonaalsust. Referentsiaalsus nihkub sõnumi sisult selle osalistele ehk tekib interpersonaalne referents, mis aitab rõhutada kriisiajal olulisi väärtusi solidaarsust ja vastutust.

Kirjandus

Austin, John Langshaw 2018. Kuidas teha sõnadega asju. Tallinn: TLÜ Kirjastus [Austin, J. L. 1962). *How to Do Things with Words*. Oxford University Press].

Hua, Zhu 2021. Sense and Sensibility: Urban Public Signs during a Pandemic. – (toim) Jones, Rodney H. *Viral Discourse. Elements in Applied Linguistics*. Cambridge University Press, 37–48, doi:10.1017/9781108986465.

Jakobson, Roman 2012. Lingvistika ja poeetika. Neeme Lopp, Arne Merilai (tlk). – *Akadeemia* 2012, 10, 1731–1773. [Originaal: 1960. Closing statement: Linguistics and poetics. In: Sebeok, Thomas A. (ed.), *Style in Language*. Cambridge: The MIT Press, 350–377].

Jones, Rodney H. 2021. *Viral Discourse. Elements in Applied Linguistics*. Cambridge University Press.

Swales, John M. 1990. *Genre Analysis. English in Academic and Research Settings*. Cambridge. Cambridge University Press.

Isik piirangusiltidel

Agnes Lea (Tartu Ülikool), Ilona Tragel (Tartu Ülikool) ja Külli Habicht (Tartu Ülikool)

Ettekandes räägime sellest, mida võimaldab isikukategooria kasutamine järeldada pandeemia piirangusiltide interpersonaalsete suhete kohta, arvestades saatja ja vastuvõtja rolle (vt ka Fairclough 2003).

Piirangusildid võimaldavad lisaks spetsiifilistele sõnadele ja väljenditele vaadelda ka seda, missuguste vormidega on piirangute infot edastatud, st mis isikus on vastuvõtja poole pöördunud, kelle nimel teavet edastatakse (kes on saatja), mis kõneviise on kasutatud, kas vorm on jaatav või eitav, kas isikukategooriat väljendav tegusõnavorm on kasutusel mingis verbiahelas, mis annab edasi soovi, kohustust, võimalikkust, vajadust, tõenäosust ehk eri tüüpi modaalsusi.

Ettekande aluseks on sildikorpuse 600 silti: 300 esimesest ja 300 teisest lainest. Vaatluse all on siltidel kasutatud sagedasemad verbid (üle 5 korra esinenud verbilemmad) ja nende vormistik ning tähelepanu pööratakse ka pragmatiseerunud verbivormide (nt *palun*, *vabandage*) viisakusvormelitenä kasutamisele.

Andmestikus eristati sõnaliigid kasutades Pythoni tarkvarateeki EstNLTK (Orasmaa *et al* 2016). Seejärel tehti tekstidele automaatne morfoloogiline analüüs, mille tulemusena selgusid piirangusiltide sagedamad verbivormid.

Isikukategooria võimaldab väljendada suhtlussituatsiooni osaliste rolle ja seoseid: saatjat (1. isik), vastuvõtjat (2. isik), situatsioonivälist neutraalset osalist (3. isik). Isikut väljendavad eesti keeles isikulised asesõnad ja verbivorm (Erelt 2017: 195–196). Isikukategooria kaudu avalduvad diskursuses niisiis ka interpersonaalsed seosed. Piirangusiltide sagedaim vorm kindla kõneviisi mitmuse 1. pöörde väljendab saatja kaasatust subjektisikute hulka ning teine sage vorm ainsuse 3. pöörde ei täpsusta subjektisikut, sobides nii ka üldisikulistesse lausungitesse. Käskiva kõneviisi vormidest on siltidel sagedamad vastuvõtjale suunatud otsesest käsku (direktiivi) vahendavad ainsuse ja mitmuse 2. pöörde, millel avaldub sekundaarselt ka soovi tähendus (vt Erelt 2017: 167).

Esialgsed tulemused näitavad, et esimese ja teise laine materjal erineb verbivormide valiku poolest üsna suurel määral. Silmatorkavad muutused on toimunud kindla kõneviisi mitmuse 1. pöörde ja käskiva kõneviisi ainsuse 2. pöörde vormide kasutuses. Kui esimese laine siltidel oli ülekaalukalt sagedaim kindla kõneviisi mitmuse 1. pöörde vorm (nt *oleme (suletud)*, *vabandame*, *palume*, *hoiame*), mille põhifunktsioon on saatja ja vastuvõtja kaasamine, siis teise laine siltidel on selle kasutus kolmandiku võrra väiksem. Teise laine siltidel domineerib seevastu käskiva kõneviisi ainsuse 2. pöörde vorm (*hoidke*, *kandke*), mida on umbes seitse korda rohkem kui esimese laine siltidel. Sellised kõrvutused võimaldavad järeldada, et teavitus on muutunud vähem kaasavaks ja rohkem direktiivseks. Harvem esinenud vormide võrdlusest ilmneb teise laine siltidel kindla kõneviisi ainsuse 1. pöörde vormi kasutuse sagenemine ja käskiva kõneviisi mitmuse 1. pöörde vormi kasutuse vähenemine. Esimene annab tunnistust üldisikulisena tõlgendatava “mina”-vormi sobivaks pidamisest piirangusiltidel, teine aga kaasava mitmusliku vormi olulisuse vähenemisest. Tulemustest on näha ka “sina”-vormide osakaalu suurenemist teise laine siltidel “teie”-vormidega võrreldes. (Tragel, Pikksaar 2021) Verbivormide, sh isikukategooria kasutus on sobiv indikaator pandeemiakommunikatsiooni etappide eripära avamisel.

Kirjandus

Erelt, Mati 2017. Öeldis. – Eesti keele süntaks. (= Eesti keele varamu III) Toim. Mati Erelt, Helle Metslang. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 94–239.

Fairclough, Norman 2003. *Analysing Discourse. Textual Analysis for Social Research.* London, New York: Routledge.

Jones, Rodney H. 2021. *Viral Discourse. Elements in Applied Linguistics.* Cambridge University Press.

Orasmaa *et al.* 2016 = Orasmaa, Siim; Petmanson, Timo; Tkachenko, Alexander; Laur, Sven; Kaalep, Heiki-Jaan 2016. EstNLTK - NLP Toolkit for Estonian. – Proceedings of the Tenth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2016). <https://estnltk.github.io/estnltk/1.4.1/>.

Tragel, Ilona, Külli Habicht 2021. Erakorralise aja sildikeel. *Oma Keel*, 1, 56–65.

Tragel, Ilona, Aimi Pikksaar 2021. COVID-19 signs during 1st and 2nd wave of coronavirus in Estonia. Ettekanne konverentsil Language of COVID19 Conference 2021.

Discourse analytic and sociolinguistic approaches to an ‘unprecedented’ health crisis. Sussex, UK. <https://lc19conference.wixsite.com/website/schedule-1>.

Kardan, et võibolla on miskit kuskilt tulnud ligi. Koroonaviirusele viitamine Eesti hädaabikõnedes

Andriela Rääbis (Tartu Ülikool), Tiit Hennoste (Tartu Ülikool), Kirsi Laanesoo (Tartu Ülikool), Andra Rumm (Tartu Ülikool), Piret Kuusk (Tartu Ülikool), Andra Annuka (Tartu Ülikool)

Ettekandes käsitleme koroonaviirusele viitamist hädaabikõnedes. Uurimus põhineb 55 telefonikõnel, mis on tehtud Häirekeskuse numbril 112 ajavahemikus 16.03–07.05.2020. Vestlusanalüüsi meetodit kasutades uurime, milliste keeleliste vahenditega helistajad koroonale viitavad ja selle kaudu koroonaga suhestuvad.

Analüüs näitab, et koroonaviirusele viidatakse kahel viisil: otseselt (37 näidet) või kaudselt (18 näidet). Otsene viitamine jaguneb omakorda kolme rühma:

1. Koroonat nimetatakse ilma probleemideta (*tere, (.) .hhhhhhh `elistan oma `ema pärast? kes `kuulub koroonaviiruse `riskirühma?*).
2. Koroonale viidatakse kui vanale/tuntud infole, nt kasutades definiitsuse markerit *see* (*tere ee mul on selle koroonaviirusega üks siuke: `juhtum millest ma taaks teile `rääkida?*).
3. Sõnale *koroonaviirus* eelneb eneseperandus: partiklid, üneemid, pausid, venitused, kohatäitjad, ümbertegemised (*tervist=eeeeeee mina=i=tea ma=loodan=et=ei=ole `midagi juhtund=aga, phh aga ma tahtsin `küside selle kohta, selle (.) kuradi kroonviiruse kohta.*).

Kaudsel viitamisel kasutatakse sõnu *haigus, viirus, test* jms või loetletakse koroonale viitavaid asjaolusid, nt sümptomeid, välisreisi, riskigruppi (*tere, =hh olen `aige, olen Taist `tulnud, (0.6) seitsmekümne `aastane apteegi `töötaja.*).

Kokkuvõttes näeme, et osa helistajaid suhtub koroonasse neutraalselt, osa aga distantseerib ennast sellest. Lisaks viidatakse koroonale kui tuntud referendile, mis kuulub suhtlejate ühisteadmisse. Ettekandes vaatleme lähemalt nende strateegiate kasutust.

Koroonakommunikatsiooni keelest: silt kõneleb

Ilona Tragel (Tartu Ülikool) ja *Küllli Habicht* (Tartu Ülikool) ja *Aimi Pikksaar* (Tartu Ülikool)

Jagame kõik praegu diskursust, mis lühikese ajaga on muutnud meie maailmapilti ja ilmselt ka kommunikatsioonitavasid. Koroonakommunikatsiooni sõnumid ulatuvad totaalsest suletusest kuni vaksineerimise turvalisuses veenmiseni (Jones (toim) 2021; Tragel, Habicht 2021). Piirangusiltidest on kujunemas omaette žanr spetsiifiliste diskursuserollide ja keelevahenditega.

Koroonakommunikatsiooni keelekasutuse töötoa sissejuhatavas ettekandes anname ülevaate oma senistest uuringutest koroonapiiranguid kajastavate siltide keelekasutusest. Vaatleme keelt eri tasanditel (sõnavara, vormid, konstruktsioonid, tekst), lähtudes mitmest teoreetilisest vaatenurgast (Shohamy, E. Gorter, D. (toim) 2009, Austin 2018 [1962], Brown, Levinson 1987, Swales 1990). Tutvustame kuulajatele alates 2020. aasta märtsist toimunud sildiaandmestiku kogumist, organiseerimist ja töötlemist. Andmestikule toetudes näitame, kuidas silt vahendab lugejale viiruse kolme laine erinevaid piiranguid, nt millised on eri lainete siltide sagedasemad sõnad (sh sõnaliigiti) ja kuidas eri lainetes muutuvad modaalsuse väljendusvahendid (*palun kanna maski -> maski kandmine on kohustuslik*).

Kirjandus

Austin, John Langshaw 2018. Kuidas teha sõnadega asju. Tallinn: TLÜ Kirjastus. [Austin, J. L. 1962. How to Do Things with Words. Oxford University Press].

Brown, P., & Levinson, S. 1987. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge University Press.

Jones, R. (toim) 2021. Viral Discourse. (Elements in Applied Linguistics). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/9781108986465.

Shohamy, E. Gorter, D. (toim) 2009. Linguistic Landscape: Expanding the Scenery. London: Routledge.

Swales, John M. 1990. Genre Analysis. English in Academic and Research Settings. Cambridge. Cambridge University Press.

Tragel, Ilona, Külli Habicht 2021. Erakorralise aja sildikeel. Oma Keel 1, 56–65.

Põhjuslikkuse väljendamine piirangusiltidel: hoiame tervist ja vahet seoses pandeemiaga vastavalt valitsuse korraldusele.

Ilona Tragel (Tartu Ülikool) ja *Kairit Tomson* (Tartu Ülikool)

Kui ühe sündmuse tagajärjel toimub teine sündmus, siis on tegemist kausatiivsuse ehk põhjustamisega. Suhe põhjustamis- ja tulemus-sündmuse (põhjus – tagajärg) vahel on põhjuslik ehk kausaalne suhe, mis on üks inimtunnetuse aluseostest. (Shibatani 1976; Comrie 1989; Talmy 2000) Seda seost kajastab koroonapiirangute siltidel see, kuidas sildi autor väljendab sildi tekstis seda, miks sildi lugeja ei saa praegu käituda senisel viisil (nt ilma maskita poes käia) või miks ta peab konkreetset piirangut täitma (nt sellepärast, et viiruse levik on kasvanud).

Uurime, milliste keelevahenditega põhjuslikkust piirangusiltidel väljendatakse ja kuidas valitud vahendeid liigitada saab – toome välja väljendid, sõnad ja vormid (nt *seoses, et, vastavalt*, translatiiv) ning arutleme nende funktsioonide üle.

Lisaks vaatame, kui paljudel siltidel põhjust üldse väljendati ning kas see erineb eri koroonalainetes ja/või asutuste liigiti.

Esitame piirangusiltidel väljendatud põhjuste esialgse klassifikatsiooni ning arutleme, millise sõnumi eri asjaolu esitamine põhjusena lugejale vahendab (kas põhjusena nimetatakse nt vabariigi valitsuse korraldust, viiruse levikut, kõigi meie tervist ja turvalisust või kohustust).

Uuringu aluseks on igast lainest 300 silti, kokku 900 (eri pikkusega teksti ja eri funktsiooniga) silti. Üks silt võib väljendada mitut piirangut ja sellel võib olla rohkem kui üks põhjuslikkuse väljendusvahend.

Kirjandus

Comrie, Bernard 1989 [1981]. *Language Universals and Linguistic Typology*. Oxford: Blackwell Publishers.

Shibatani, Masayoshi 1976. *The grammar of causative construction: A conspectus*. Masayoshi Shibatani (toim.), *Syntax and semantics 6: The grammar of causative constructions*, 1–40. New York: Academic Press.

Talmy, Leonard 2000. *Toward a cognitive semantics, Volume I: Concept structuring systems*. Cambridge, Massachusetts, London, England, The MIT Press.

